

Ewa Olkowska

KONSERWACJA OŁTARZA GŁÓWNEGO
W KOŚCIELE PARAFIALNYM W DURĄGU

Dawne zabytkowe kościoły niszczeją. Aby zatrzymać te procesy, muszą znaleźć się pasjonaci, którzy pokonają przeszkody administracyjne i uzyskają dotację na renowację takich obiektów. Poniżej przykład – renowacja ołtarza w kościele w Durągu.

Parafia i kościół w Durągu istniały już w XIV wieku. Kościół ewangelicki, obecnie parafialny pod wezwaniem Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Durągu w gminie Ostróda wzniesiono w 1713 roku. Na jego historyczne wyposażenie składają się niewielki ołtarz główny, ambona i prospekt organowy. Czas i historia nie oszczędziły wnętrza i jego obiektów sakralnych. Użytkownicy kościoła pod swoje potrzeby i według swoich gustów zmieniali jego wygląd. Obecnie trudno zatrzymać wzrok na głównym wyposażeniu kościoła, ponieważ ślizga się po wielu elementach takich jak wzorzyste dywany, sztuczne kwiaty i wiele innych nagromadzonych przedmiotów, które rozpraszają uwagę, a jednocześnie mają swoją wymowę i obrazują miejscową lokalną pobożność. Wprawne oko dostrzeże jednak pod przeróbkami architektonicznymi, grubymi warstwami przemalowań i nowymi elementami XVIII-wieczne dzieła rzemiosła artystycznego.

1. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny, widok ogólny prezbiterium, stan przed konserwacją. Fot. Marek Olkowski.*

2. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny. Fot. Marek Olkowski.*

Głównym centralnym elementem wyposażenia kościoła jest ołtarz główny.Powstał około 1715 roku. W latach 1746-1755 przebudowany został na ołtarz kazalnicowy, to jest taki, w który wmontowana była ambona. Po 1945 roku kościół przejęła społeczność katolicka, ambona z ołtarza została zdemontowana i zastąpiona obrazem z przedstawieniem patronów kościoła apostołów Piotra i Pawła. Fundatorem obrazu był ówczesny proboszcz parafii ks. Jan Rećko, a wykonawcą St. Rudziński. Obraz został wykonany w 1956 roku (o czym świadczy napis na odwrociu).

W 2012 roku ksiądz Zbigniew Błaszkowski proboszcz tutejszej parafii zwrócił się z prośbą o konserwację ołtarza. Ksiądz miłośnik sztuki, zbieracz przedmiotów dawnych, obrazów, zdecydował się na przywrócenie do dawnej świetności ołtarza głównego.

Niewielki, drewniany i polichromowany ołtarz ze złoceniami i srebrzeniami ukrytymi pod grubą warstwa przemalowań raził swym wyglądem, strasząc przybrudzoną bielą farby olejnej pokrywającą wszystkie elementy architektoniczne ołtarza oraz bronzami pokrywającymi złocenia. Z ołtarza wyrywał się współczesnością i świeżością kolorów obraz wykonany w XX wieku. Dominował w ołtarzu poprzez duże wymiary oraz jaskrawą kolorystykę. Ołtarz miał tabernakulum, które musiało pozostać w obiekcie, pomimo iż nie jest oryginalne.

W wyniku ograniczonej kwerendy archiwalnej nie stwierdzono istnienia dostępnych materiałów istotnych dla przedmiotu badań. Znaleziono jedynie zdjęcie ołtarza z wbudowaną amboną. Na niezbyt wyraźnej fotografii widać nad amboną scenę ukrzyżowania (obecnie obraz na płótnie przedstawiający Matkę Bożą Częstochowską) i powyżej rzeźbę przedstawiającą Ducha Świętego w postaci gołębia (rzeźba nie zachowała się).

3. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny, obraz ze zwieńczenia z przedstawieniem Matki Boskiej Częstochowskiej. Fot. Marek Olkowski.*

4. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny, fragment kolumny i uszaka. Stan przed konserwacją. Fot. Marek Olkowski.*

5. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny. Stan przed konserwacją. Widoczne grube warstwy białej farby pokrywającej architekturę i elementy snycerki oraz bronzy zakrywające złocenia. Fot. Marek Olkowski.*

Przed przystąpieniem do prac konserwatorskich sporządzono badania labolatoryjne.

Obiekt wykonany jest w drewnie brzozowym, późniejsze naprawy wykonywano w drewnie sosnowym. Zaprawa kredowo-klejowa (klej glutynowy) zakładana była w kilku warstwach. Warstwy malarskie oryginalne, wykonane w technice tłustej tempery, były wielokrotnie przemalowywane. Warstwa przemalowań zakrywała architekturę ołtarza, pokrywała złocenia na uszakach i grubą warstwą karnację putt. Złocenia wykonane na czerwonych bolusach, występujące na elementach snycerki, ołtarza, gzymsach, bazach, kapitelach w znacznym stopniu były przetarte i przemalowane brązą. W znacznie mniejszym zakresie występowało srebro, również kładzione na bolus i polerowane oraz laserowane. Konstrukcja ołtarza źle zachowana, elementy drewniane były skoszone, wielokrotnie naprawiane i przerabiane nie zawsze fachowo, zaatakowane przez drewnojady. Zwieńczenie snycerki ołtarza miało znaczne ubytki w partiach ornamentu. Mensa ołtarzowa obita była deskami pokrytymi grubą warstwą farby olejnej.

Pierwotnie zakładano, iż wykona się niezbędne, typowe prace konsrewatorskie. Celem było zatrzymanie procesów niszczących, usunięcie wszystkich nawarstwień i materiałów niespełniających wymogów konserwatorskich oraz zabezpieczenie obiektu przed dalszym niszczeniem.

6. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny, odkryty w trakcie demontażu ołtarza obraz na desce – Ukrzyżowanie, wcześniej zakryty przez obraz z przedstawieniem Matki Boskiej Częstochowskiej. Fot. Marek Olkowski.*

Na podstawie odkrytych oryginalnych fragmentów polichromii i złoceń oraz srebrzeń zakładano, że zostanie przywrócona pierwotna kolorystyka ołtarza, natomiast nie było możliwości odtworzenia jego wyglądu sprzed przebudowy na ołtarz kazalnicowy, ponieważ nie zachował się ani pierwotny obraz główny, ani scena Ukrzyżowania ze zwieńczenia, ani rzeźba Ducha Świętego.

W trakcie prac demontazowych okazało się, że pod obrazem Matki Bożej Częstochowskiej znajduje się wcześniejszy, być może pierwotny obraz Ukrzyżowania wykonany na desce. Odkrycie to spowodowało dalsze kroki do odtworzenia w miarę możliwosci pierwotnego wygladu ołtarza. Pokuszono się o rekonstrukcję na zwieńczeniu ołtarza rzeźby Ducha Świętego (widoczny na zdjęciu z czasu, gdy ołtarz był kazalnicowy). Rzeźbę Ducha Świętego wykonano w drewnie, które po opracowaniu i założeniu gruntów wyzłocono złotem płatkowym na poler. Wykonano pełną

konserwację odkrytego oryginalnego obrazu Ukrzyżowania ze zwieńczenia. Ponieważ obraz z dolnej kondygnacji jak i górnej nie był wzrokowo dobrze osadzony w architekturze ołtarza, zdecydowano się na dołożenie ram. Profil ram powtórzono z architektury ołtarza i wyzłocono. Wykonano również nową aranżację mensy. Na antependium nałożono złotą ramę o podobnym profilu jak wyżej.

Okazuje się że czas i historia lubią się powtarzać. Miała być typowa konserwacja (bez dodawania nowych elementów), lecz odkrycie jednego oryginalnego obrazu pociągnęło za sobą dalszy ciąg wydarzeń. Są one udokumentowane w dokumentacji powykonawczej. Elementy dodane w każdej chwili można usunąć bez uszczerbku dla obiektu. Nie są nachalne, wydają się niezauważalne w obiekcie, jednocześnie powodują, iż patrząc na skromny ołtarz, nie ma się wrażenia, że czegoś tam brakuje. Jest to znak czasu. Usunięty z ołtarza obraz Matki Bożej Częstochowskiej po lekkiej kosmetycznej konserwacji (oczyszczeniu powierzchni z zabrudzeń, naciągnięciu na krosna niewielkich punk-

7 i 8. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny, stan po konserwacji. Fot. Marek Olkowski.*

9 i 10. *Durąg, kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, ołtarz główny, stan po konserwacji. Fot. Marek Olkowski.*

towań i zawerniksowaniu) oprawiono w nową ramę. Znalał więc swoje miejsce na ścianie w kościele.

Konserwacja oryginalnych części ołtarza została przeprowadzona z największym pietyzmem i sztuką konserwatorską. Poszczególne elementy odzyskały swój oryginalny wygląd i kolor. Po usunieciu grubych warstw przemalowań żyłki marmoryzacji kolumn zostały wyzłocone złotem w proszku. Pięknie wyglądają przy odpowiednim oświetleniu. Poczerniałe srebra powleczone zostały srebrem w proszku i po wypolerowaniu pokryte warstwami szelaku i laserunku. Oryginalne złoto zachowało się w stanie szczątkowym, dlatego wyzłocono elementy złotem płatkowym na bolusach na poler. Obraz Ukrzyżowanie poddano gruntownym pracom konserwatorskim. Wykonano dezynfekcję i miejscowo impregnację. Powierzchnie oczyszczono z zabrudzeń, stosując łagodne detergenty, w miejsca ubytków gruntów założono zaprawę kredowo-klejową i po jej opracowaniu przystąpiono do punktowań. Punktowania wykonano kreską. Zgaszono w nieznacznym stopniu kolor nieba na

obrazie przedstawiajacym apostołów Piotra i Pawła, dzięki czemu obraz jakby się cofnął i nie sprawia wrażenie, że wyrywa się z ołtarza.

Ołtarz po konserwacji nie wygląda zapewne tak jak pierwotnie był planowany. Wykonana z pietyzmem konserwacja jest słabo widoczna przy dominującym obrazie przedstawiającym apostołów Piotra i Pawła. Ten współczesny obraz zajmuje zbyt dużą powierzchnię w ołtarzu i nadaje mu ton. Pomimo tego wydaje się, że zostało zrobione wszystko co możliwe, aby ołtarz odzyskał swój dawny charakter. Mam nadzieję, że lokalnej społeczności przypadł do gustu zakonserwowany ołtarz i będzie jej długo służył.

Ksiądz proboszcz nie krył zadowolenia, gdyż jest to pierwszy krok, aby kościół parafialny w Durągu odzyskał należną rangę i już snuje dalsze plany na przyszłość.

Ewa Olkowska

Konserwator dzieł sztuki, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, w latach 1979-1989 pracownik PP PKZ Olsztyn, obecnie prowadzi prywatną pracownię konserwatorską; członkini olsztyńskiego oddziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.